

Sleherno praznovanje Puškinovega genija je počastitev najvišjega izraza ruske narodne zavesti, ima pa hkrati tudi širši pomen: je slovanski praznik, zakaj narodna ideja slehernega slovanskega naroda je v jedru slovanska ideja in »služba narodni reči« je vedno v najvišji meri »služba vsečloveški reči« (kakor je dejal Homjakov) in »ni je prave človečnosti brez prave narodnosti«. Te npravne vrednote povečujemo v največjem ruskem pesniku 19. stoletja.

Prevedel B. Borko.

SMRT JURIJA MOŽINE

IVO BRNČIČ

Zakotna kavarna, v kateri so popivali študentje, ki so se v mestu bali srečanj s profesorji, je bila že malone prazna. Le nad eno samo mizo, na kateri je slonel z glavo v dlaneh Jurij Možina, sedmošolec, je med težkimi kolobarji dima mežikala poslednja brljava, zaprašena žarnica. Šele zdaj se je pokazala vsa zanikrnost tega prostora, kamor so ljudje noč za nočjo hodili odlagat svojo dolgočasnost, svoje težave in skrbi. Oguljeni naslanjači z obledelo rdečo prevleko so kazali lesena rebra in žimnati drob. Kričeči ostanki neokusne pleskarije so izgubili v mlačni poltemi ves goljufivi videz prijetnosti, ki jim ga je včasih utegnila pričarati svetloba v urah pijane razposajenosti. Sive in klavrne zavese so ohlapno visele ob oknih; skozi umazane šipe je zrla v notranjost priskutna megla, da je človeka mrazilo po hrbtu. Nekje v ozadju se je skozi odprta vrata leno pretakala žolta luč. Polglasno govorjenje je v raztrganih odlomkih udarjalo v ušesa mlademu človeku, ki je negibno slonel na mokri, hladni marmornati plošči in vdihaval postani vonj cigaretnih ogorkov, ki so se raztvarjali v lužah črne kave in alkohola; v odljudni, zamenarjeni prostor, ki je bil še poln spominov na razgrajanje in pijani nemir preteklih ur, so kapali razkrojeni zlogi in so v študentu zbujali neprijetno predstavo nečesa čudaškega in sanjskega. Zdaj pa zdaj so onstran loputnili predali blagajne in slišal se je srebrni žvenket kovanege denarja. Za trenutek je dvignil svojo še skorajda otroško glavo z zmršenimi lasmi, zabuhlimi lici in trudnimi, podplutimi očmi: ondi sta se naveličano prestopala dva natakarka in besedičila z zehajočo blagajničarko, za katero je menil še pred malo urami, da je lepa in mikavna; zdaj pa je bila lisasta in otečena v obraz in v njenih očeh je zevala zgolj puščobna želja po spancu. Mlajši natakarkar ji je govoril na uho in roka mu je begajoče zdrsela čez njena nedra. Surovo ga je odpahnila in zinila suho in stvarno: »Norec!«

Študent se je znova naslonil v dlani. Dim in medlo bleščanje pozabljene žarnice sta pletla okoli njegove glave čuden, turoben sij. Prisluhnil je tovarišem, ki so še zmeraj rogovilili v stranski sobi, odkoder jim je bil pred slabo uro v navalu pijanega obupa neopažen ušel; zvoki so se mešali docela brezsmiselno in med nezadržanim krikom in vikom je razločil en sam globok, možat glas. To je bil

Šterk, star, izkušen fant, ki je vselej vodil njihove ponočne pustolovščine in je zdajle po vsem videzu spet kvantal. V razbičanem poigravanju z bolešno prenapetimi predstavami je zaman iskala sprostitev neizživljena puberteta in je iz objestnega smeha mladih ljudi kričala žalostno in brezupno. Jurij Možina je poslušal s sovražnim obrazom in umazane psovke so se mu zdrizale na jeziku.

Črnolasa natararica je stopila iz stranske sobe in se kakor v pričakovanju ustavila med vrati; potlej se je izza vogala izluščila moška postava in ženska se je zganila z nedoločno, vprašujočo kretnjo. Stala sta tesno drug ob drugem. Jurij Možina, ki je slonel na komolcu, da so se mu lasje poševno vsipali čez obličje in padali v črno mlako na mizi, je razložil premikanje teles in ustnic, a ni razbral polglasnih besedi; iz tope omotice, ki mu je zapredala možgane, se mu je zdel prizor čudno neoprijemljiv in neresničen. Sloki, zlikani Bajt je s pridušenim glasom dolgo govoril v žensko in jo stiskal za roko. Iz bledice njegovega mladega, lepega obraza so živo sijale črne oči. Sprva je odkimavala in ga opazovala z drznim, izkušenim mirom, za katerim se je skrivala senčica poroga. Zdajci se je fant viharno nagnil nadnjo. Odmaknila se je za korak in se hladno namrdnila; čez čas je za spoznanje prikimala in mrzel nasmeh je skremžil kote njenih usten. »Da?« je oni vzkliknil glasneje. Še enkrat ga je nemo premerila, nato je zložno odšla. Fant je za sekundo postal, potlej je po mačje planil k vratom, z vznemirjenimi gibi je nekoga vabil. Nosati, tršati Šterk se je prizibal na svojih krivih nogah. Šepetala sta in Šterk se je široko režal. Majhen predmet je izginil v Bajtovi dlani. Potem je bil Jurij Možina spet sam.

Pogled mu je brezvoljno blodil po prostoru. Globoko v drobu mu je kljuvala jedka bolečina in skoraj telesno je čutil otrplo grozo, ki mu je čepela na tilniku; kislina ga je pekla v želodcu, nekaj ostudnega mu je ležalo na jeziku, ki ga je žgal od kajenja in se oprijemal dlesni kakor kos gnilega mesa. Vse je bilo kalno in brezupno. Postarna, izžeta ženščina je pridrsala odnekod in je čemerno šarila z metlo pod mizami, na katere je skladala stole z nogami navpik; bila je žalostna podoba razdejanja in zapuščenosti. Z umazanih tal se je dvigal gost, moker prah, ki je drastil veke in žrl grlo in nosnice. Ženska se je ustavila pred študentom, gledala ga je trenutek, nato je zagodrnjala: »Ali še ne mislite domov?« Ozrl se je vanjo s praznimi očmi, še glave ni dvignil. Nekje v ozadju je spal na zofi pijanec, ki ga še niso utegnili postaviti na cesto; šele zdaj ga je opazil. Mož je smrčal in zdaj pa zdaj zateglo zastokal. Minute so lezle kakor gosenice.

Onstran so tovariši še zmeraj kričali. »Martinčič je tepec, Martinčič je tepec!« je nekdo zmerjal profesorja, drugi je pel brez posluha s hripavim, visokim glasom. Smeh in prerekanje, dim in smrad po razliti pijači, bedna otožnost predmestne beznice v zgodnjem jutru — in nad vsem spomin na zadnje mesece, ki so minili kakor bi bili ena sama nepretrgana vrsta pijanih noči, kakršna je bila ta, misel na čas, od katerega je ostalo eno sólo strašno dejstvo, na katero se je skrčila

vsa zavest in ki je živel v njegovi razboleli domišljiji kot edina, poslednja resničnost in zadnji ostanek zavoženega življenja.

Iz negibnosti so ga zdramili drsajoči koraki: med vrati se je ustavil Bajt, skuštrani lasje so mu padali na čelo, stal je razgret in omotičen ter s sklonjeno glavo topo strmel v tla. Mrzko čustvo v Juriju Možini je naglo raslo, iznenada je zamrzal tega zlikanega lahkoživca, mlade ljudi v sosednji sobi, njihov smeh in tisto petje, Šterkov oblastni glas, vse. Dvignil se je na komolcu, vinska soparica mu je bučala v glavi, hotel je zakričati nekaj grdega in žaljivega. A tedaj je priburil Šterk in Jurij Možina je znova omahnil. Šterk je vpil:

»No, Bajt, duša preklemana! A... Kaj je bilo?«

Oni ga je premeril s kalnim pogledom. Še zmeraj je stal kakor bi o nečem naporno in trmasto premišljal. Jurij Možina, ki se je ta čas ves izpremenil v živčno občutljivost, ni odmaknil od njega oči. Skozi zavest mu je šinila bliskovita, bolestna predstava ženskega telesa, razuzdane, pa vendar do groze mikavne nagote. Tedaj je Bajt nenadoma odmahnil z roko in nekakšna sirova naveličanost je skrivenčila njegove mladeniške poteze v staro, krčevito masko. Jurija Možino je stisnilo v grlu in bled je strmel vanj.

Ko je prihrumela vinjena družba, ki so jo natakarki podili iz kavarne, je Jurij Možina slonel z glavo na mizi in požiral pijane, sramotne solze. Mladi ljudje so drli mimo njega, nekdo ga je nemilo stresel za rame. Ni dvignil obraza.

»Hej, kaj pa je temu-le?« je kričal Šterk. »Pokonci, marš!«

»Pusti ga, naj pa tukaj spi!« se je zadiral drugi.

Kriče so se gnetli na cesto. Hladna, nezdrava megla je bušnila skozi vrata in ga za spoznanje streznila. Šterk mu je vpil na uho:

»Ali misliš tu spati? Kaj se kisaš, mila jera! Vstani!«

In ko se še vedno ni zganil, ga je sam robato postavil na noge. A Jurij Možina, čigar omrtvičena volja ni več zmogla moči, da bi ukazovala njegovim gibom, se je opotekal ko mrtvouden. Šterk ga je ošteval:

»Neroda, pijan si... Hodi!«

»Nič pijan,« je jecljal Jurij Možina. »Ampak... nekaj ti bom povedal... Pusti me! — N-nekaj ti mo-moram povedati...«

Pričel se je otepati tovariševih rok in se je trudil, da bi se postavil predenj; čutil je nervozno potrebo, da bi se izpovedal in razgalil, sedaj, prav ta trenutek. S pijano trmo je grabil tovariša za komolce in mu topoumno brbljal v obraz: »N-n-nekaj po-povedati...«

Šterk je vzrojil. »Izgini vendar, osell!« je zakričal in ga s kletvico pahnil k izhodu. Jurij Možina se je spotaknil in zadel ob podboj. Zaskelelo ga je v laktu. Ob udarcu se je prav tako nepričakovano zrušil vase, kakor je bil pred nekaj trenutki vzkipel. Težka mlahavost mu je legla v telo. Šterk ga je pod pazduho odvedel skozi vrata. Na cesti je bilo pusto in žalostno. Obrisi poslopij, dreves in ljudi so tonili v sivini, nevšečna vlaga je vstajala z gosto meglo iz Gradašnice, ki je z dolgočasno monotonostjo nevidna šumela nekje na levi. Lahno je

pršelo, hlad je ščipal v lica in izčrpanost se je težko usedala na otečene veke.

»Jaz,« je z zaprtimi očmi samogibno blebetal Jurij Možina, ki ga je na zraku v hipu premagala dremotna, pijana nemoč, »jaz sem ... bolan ... Grdo ... bolan. To je takšna ... svinjska bolezen. — F-f-fej!« je še rekel potihoma, se čudno spačil in ubito odmahnil z roko. Toda tovariš ni več razumel njegovih pretrganih besedi.

Dospeli so v mesto. Ulice so bile zaspane in prazne, mokri zidovi so se pogrezali v megleni plesnobi. S kandelabrov so curljali rumeni, bolečni žarki in se dušili v medli svetlobi dneva, ki je vstajal bogve kje za obzorji. Betežen pometač je s privajeno kretnjo leno vlekel metlo čez tlak, tesno zapeta, grbava bogomolka je počasi šepala v cerkev. Nekje se je prebudil prvi jutranji zvon, kovinski zvok je brez odmeva zamrl v megli. Mesarski voz je ropotaje v diru odskakoval po slabi cesti; izpod umazanega platna je visela k tlom telečja glava, majala se je kakor bi se hotela odtrgati od vratu, ki ga je črna, krvava rana skoraj presekala; široko izbuljene, mrtve živalske oči so stekleno bolščale v praznoto.

Ustavili so se pred kavarno, v kateri je brlela slabotna luč. Pri priči so se jeli hrupno prerekati. Šterk je zahteval, da vstopijo še tu. Ko je nekdo omenil profesorje, ga je nahrulil s strahopetcem. »Tepci, danes je nedelja, ni vam treba v šolo!« je kričal. — »Za čigav denar pa?« se je drl dolg, penast študent s koleričnim obrazom. »Kajpak, ti bi zmeraj pil na tuj račun. Jaz grem, adijo...« Šterk se ga je hotel lotiti, pa so mu ubranili. »Bajt, Bajt bo plačal, ta ima denar!« se je nazadnje domislil. »Ta se je nocoj dobro imel, fantje!«

Iz njegovega namigavanja je vnovič pogledalo nekaj pobalinskega in v Juriju Možini, ki ga je krik prebudil iz dremavice, se je spet zganil sovražen odpor. Bolestna napetost je vrtala v izmučenih živcih. Nepremično, s spačenim obrazom je bodel s pogledom v tovariša. S kom je šel prvič popivat, je pomislil, in takoj si je odgovoril: s Šterkom. In drugič in vedno poslej... In kdo ga je peljal v tisto beznico, takrat, ko se je potlej vse končalo pri tisti točajki, pri kateri — moj bog...

Njegova omamljena zavest je v trenutku podlegla izbruhu bolestne razdraženosti. Šterkovo ime je dobilo v njegovi domišljiji čuden, zveržen pomen, naraslo je do posebljenja neke strašne krivde, zavaljo katere je propadel, a je ni poznal. V nerazsodni potrebi, da bi na nekoga prevalil svojo pezo, je Jurij Možina nepričakovano stopil tesno k tovarišu; z drhtečim, bledim obličjem in z očmi, ki so od sovraštva vročično zažarele, je za hip postal pred njim, potlej pa, ko je ujel trenuten blisk strahu, ki je onemu razširil zenice, ga je z zlobnim zadoščanjem brez besede na vso moč oplazil s stisnjeno pestjo čez obraz.

Fant je zakričal, omahnil vznak in se opotekel. Sekundo je stal in z bedastim izrazom lovil sapo; tenak, domala črn curek mu je polzel iz nosnice čez usta. Potlej je zagrgal ko pes in se slepo pognal naprej. Besno je zamahnil po študentu, ki je planil predenj, da bi ga zadržal.

Suhljat, bledičen fant z naočniki je vpil s prepadenim glasom. Potem se je Jurij Možina spominjal samó še dvignjenih pesti, rezkega kričanja, udarca, ki ga je dobil čez oko, da je podolgem telebnil po tleh; groteskna zmeda zariplih obličij z izbuljenimi očmi in na stežaj odprtimi, rdečimi usti, žvenket okna nad njimi, srdito vreščanje: »Škandal! Policija!«, koraki nekoga, ki je pritekel odnekod, moški glas: »Mir! Mir! Narazen...«, zagorel obraz s sršečimi brki, temna uniforma, gumijevka, trda pest, ki ga je pograbila za ovratnik, prerekanje, še ena uniforma, stopanje v gruči, kletvice, siva cesta, ovinek — in nato nič drugega kakor utrujenost, nepremagljiva splahnelost volje in mišic, kakor bi mu bil nekdo nalil cementa v kosti.

Na stražnici, kjer je oblast prvikrat uradno zabeležila eno izmed postaj njegovega pota v propast, se je brž po zaslišanju pogreznil v težak, neodrešilen spanec. In v blodnjah, ki so bile njegov zadnji spomin te noči, je pred njim še dolgo lebdel fantastično povečani, spakedrani Bajtov obraz.

★

Ustavil se je pred pritlično hišo, ki je čepela v rebri vsa siva in stara, kakršne so vse stavbe v tistih tesnih, strmih ulicah pod Gradom. Vso pot od stražnice do doma ga je morilo občutje gnusa nad samim seboj, da se mu je zdelo, kakor bi nosil kepo blata na licu. Zdaj pa je vse izginilo pred predstavo ljudi, ki je moral stopiti prednje kakor zločinec pred sodnika. Podoba matere, ki je pod njenim zvedavim pogledom zadnje čase tolikokrat na skrivnem zakoprnel od sramu, je bila kakor grenak očitek, a ni vzbujala groze. Tem otipljivejši pa je bil očim, nekdanji podoficir in tedanji agent Engelbert Možina, ta zajetni, rdeči, zdravi človek, s katerim je kdo ve zakaj moral živeti pod isto streho in ga nikoli ni mogel doživeti po človeško. Zgodilo se je, da je Jurij Možina pod noč prikolovratil domov z majavimi nogami in zmedenim občutkom, da je nekaj nápak in da vse to popivanje in razgrajanje vendarle ni tista resnična sprostitev, po kateri je pod pritiskom posvečenega reda šolskih in družinskih predpisov, navad, pravil in pretenj hlepel z vso svojo mladostjo in krvjo — pa ga je zalotil očim ter ga premlatil s sveto, neusmiljeno jezo svojega užaljenega vzgojiteljskega dostojanstva. Ob tem spominu se je zganil v študentu brezglav, paničen strah. Dolgo se je z utripajočim srcem obotavljal pred hišnimi vrati. Potem je z izrazom obupne pripravljenosti dvignil blede obraz, hitro prekoračil ozke, vegaste stopnice in vstopil.

Obstal je v kuhinji; nalahno je zaprl za sabo duri, a roka mu je ostala na kljuki, kakor bi hotel pri priči pobegniti. Z naglim, volčjim pogledom je obtipal ves prostor in za trenutek mu je odleglo. Onega ni bilo; le mati je stala ob štedilniku, s katerega so se dvigali zatohli oblaki pare pod počrneli strop. Počutil se je slabo in duh po nedokuhanih jedeh ga je navdal z zoprnostjo. Stal je brez glasu in opazoval mater kakor tujo, neznano žensko; nenadoma je opazil, kako je stara in zdelana in obšlo ga je ledeno neugodje, ki ga je samega neprijetno

zmrazilo. Zdelo se mu je, da ga nič ne veže nanjo, že dolgo, dolgo ne. Bila mu je malone manj kakor tuj človek že od tistih davnih dni, ko sta žalovala za njegovim očetom, o katerem so mu pravili, da je padel nekje ob Piavi in se ga je sam le še s težavo spominjal; potlej je prišel v hišo očim, ta raskavi, hrupni človek, čigar prihod je občutil otrok kot žalitev, ugrabljenje lastne matere in svoj prvi veliki življenjski polom. V motni zabrisanosti teh daljnih otroških spominov je ostalo v njem nekaj ostrih, bolečih prizorov, polnih grenke užaljenosti, ki ga je zdaj vnovič zaskolela ko nezaceljena rana.

Mati se je obrnila in prestrašeno kriknila; zagledal je bled, objokan obraz in temne, široko odprte oči. »Jure!« je zašepetala. Za bežen, čudovit trenutek se mu je zazdela vsa znana in docela takšna, kakršno je nevede nosil v sebi izza tistih davnih dni. Sekundo sta si molče zrla v oči.

»Dober dan, mati,« je rekel tiho in preprosto, kakor že dolgo ni bil izpregovoril ž njo.

Ali ob prvem zvoku je skrivil njene poteze priliz strahopetne skrbi, ki je bil zanj kakor udarec v obraz; v hipu se je spet zakrknil. Zazrl se je v mater z neprikritim pomilovanjem in skorajda z zaničevanjem. Stara užaljenost je prekipela v kljubovalno ogorčenost; izzivajoče je stopil naprej in hrupno sédel za mizo.

Mati je pobledela. »Jezus, Jure...« je jeknila skoraj le z ustnicami. »Tiho! On... Če bi te zdajle dobil...«

»Kdo pa je ta... ta — on?« se je grobo obregnil. »Naj me dobi! Mar mi je...«

»Jure!« je ponovila. »Molči, za pet ran...«

»Kje pa je sploh ta on?« je vprašal kakor prej.

»Spi. Zjutraj je prišel neki njegov znanec... s policije... Razsajal je, da je bilo groza. Čakal je... zdaj je legel...«

Stisnilo ga je v želodcu. A bil je že preveč izčrpan; apatična utrujenost, ki mu je težko legla v ude, kakor hitro je sédel, je hkrati z grenkobo preplavila strah. Ubito se je naslonil v dlani in tiho zaprosil:

»Dajte mi jesti.«

»Jesti...« je šepnila raztreseno. »Da, da, da... takoj...«

»Pil bi rad. Mleka... mrzlega...« je rekel komaj slišno in zaprl oči.

Tisti trenutek so se počasi in škripaje odprla vrata v ozadju. Fant se je zdrznil in se zastrmel vanje kakor v privid. Očimova plečata, visoka postava je skoraj do kraja izpolnila črno odprtino. Pretegoval se je s krmežljivim licem in zehal na vsa usta; potem je vstopil s svojo trdo, samozavestno hojo neomejenega gospodarja družine. Mati je obstala kakor odrevenela s posodo v rokah in je nemo srepela vanj. Presenečeno jo je pogledal; očitno ga je še oklepal spanec in se še ni dodobra priklical v resničnost.

»Kaj pa je?« je vprašal strogo.

Molčala je in še zmeraj držala posodo v rokah. Domislil se je, se naglo obrnil in zagledal Jureta. Vzpel se je, trda guba se mu je zasekala med obrvi, v trenutku ga je zalila kri.

»Aaaa!« je zategnil. »Pridi no malo sem, fantè...«

Ves čas, odkar ga je bil zagledal, se je Jurij Možina z bledim, izobličnim obrazom počasi dvigal izza mize. S sijočimi, nenaravno povečanimi očmi je strmel v moža. Drhtel je na robu nervoznega joka, ki ga je premagovala le obupana mržnja. Očim se je prestopil, pa je brž skoraj zmeden obstal. Njegovo človeško dostojanstvo je še sedaj sestojalo iz šestih koščkenih zvezd na ovratniku sivo-modrega suknjiča, ki ga je bil nosil nekdanj; bil je v bistvu nebogljen človek, globoko v sebi je nosil podmolčko negotovost, ki se je skrivala za oblastno ukazovalnostjo, kakršna je pomenila zanj edino možnost, ohraniti za ljudi zunanji videz in zase samega zlagano zavest lastne človeške vrednosti. Izza mladih dni je uveljavljal svojo voljo le s silo in to mu je prešlo v navado. Njegov svet je bil sila preprost: ljudje so se delili na ukazovalce in podložnike — in vsega, kar je bilo izven teh mejá, kar je bilo nevsakdanje in zamotano, se je nagonsko bal. In ko je tako gledal pred seboj študenta, ki ga je meril s svojim nepremičnim, žarečim pogledom, je zaslutil v njem silo doživetij in muk, ki je ni razumel, pa je ob njej vendar moral začutiti svojo lastno povprečnost.

Nema, neslišna groza je ledenela med stenami. Jurij Možina se ni ganil. Obupno se je boril s strahom, ki bi ga bil lahko vsak hip izpodnesel; zavedal se je, da ga utegne ta čas zgolj uporna drznost oteti pred nasprotnikom, ki ga je spregledal z nervozno pronicavostjo vseh bitij, ki jim je v boju prisojena slabša stran.

Očim se je majal pred njim in za hip se mu je zazdel kakor velika, osupla žival. Sekunde so si sledile kakor vbodljaji igle. Nazadnje je začel očim mežikati in je iztisnil med zobmi:

»Tak si se pritepel... capin...«

Mati se je zganila, kakor bi kanila stopiti med njiju. »Berto!« je zaprosila tiho in boječe.

»Pusti me!« se je otesel. »Ž njim imam račune.« Obrnil se je k študentu in vprašal s spačenim smehljajem:

»Kje pa si hodil, ptiček, a?«

Jurij Možina se ni ganil. »Saj veš,« je dejal čez čas natihoma.

»O, kajpada vem!« je rekel oni in glas mu je rasel. »In še marsikaj drugega tudi... Kakšen pa si po obrazu... so te naklestili, kaj? Pretepaš se ponoči... pijan... Škoda... bolj bi jih moral skupiti... Ti... capin!« je siknil in za hip premolknil. »Kje pa so... kam pa si na primer dal svoje knjige? A? Molčiš, kaj? Malo sem pregledal tvojo učenjaško ropotijo... no, kje so knjige? Odkod imaš denar za krokanje in škandale?«

Fant je molčal; še bolj je pobledel in je strmel v očima z vročično sijočimi očmi.

»Ali misliš, da sem tako trapast, da ne vem? Prodal si jih! Povej!« je Možina iznenada zavpil na ves glas.

Mladi človek je krčevito stisnil zobe. Trenutek se mu je zazdelo,

da bo omagal. S skrajnim naporom se je brzdal. Z zlobno kljubovalnostjo je izjavil glasno in razločno:

»Sem. Prodal sem jih, da!«

Očimu so zaplale nosnice. »Priznaš, priznaš...« se je zasmel. »Kako si pa uhajal zdoma? Tudi to vemo, ljubček... Vse smo pregledali... Pozna se, na zidu pod tvojim oknom se pozna, kod si lazil ponoči...«

Sopel je in ga gledal. Nenadoma se je zadrl:

»Kod si hodil? Povej! Takoj! Zelenec, smrkavec, izprijenec, s kurbami bi se vlačil... Jaz ti pokažem...«

Zdajci se je premaknil in šel z vso svojo težo nad študenta. Jurij Možina se je vzpel kakor bi ostal brez zraka.

»Kaj pa to tebe briga, ti... ti...« je zakričal.

Očim je v hipu docela izgubil oblast nad seboj. Posinel v obraz je planil proti študentu.

»Marš v sobo!« je kričal z iztegnjeno desnico.

Fant se ni zganil ne zinil besedice.

»Takoj! Izgini!«

»Ne grem! Ne boš me tepel, ne!« je z zamolklim, trepetajočim glasom izdaval Jurij Možina.

»Marš, poberi se...«

»Figo!« je izzivajoče zabrusil fant; drhtel je od mržnje, ki je razkrajala njegov razum, in je v skrajni živčni napetosti malone užival, ko se je očim v besnosti skorajda dušil.

»Kaaaj...« je zategnil možak. Sekundo je buljil vanj s krvavimi očmi. Njegove velike, poraščene roke so jele trepetati; s hlastnimi gibi si je začel odpenjati pas: bila je surova, stara, poznana kretnja. Jurij Možina je planil nazaj, prevrnil je stol, ki je z ropotom odletel očimu pod noge. Mati je zaječala s sklenjenimi rokami. Mož je udaril. Mladi človek je nenaravno kriknil. Padel je drugi udarec, jermen ga je silovito oplazil čez lica in ga zadel v oko.

»Svinja!« je zavpil ves iz sebe in se pognal izza mize. Očim je skočil za njim, a še tisti hip ga je fant lopnil s stisnjeno pestjo čez podbradek; očimu so zašklepetali zobje, zamoklo je grknil. Borba je bila neenaka in brutalna. Čez trenutek je mož zagrabil študenta za vrat; Jurij Možina je presunljivo zakričal. Zaman se je izvijal iz železnega prijema. Mati je priskočila, a očim se je je otresel z enim samim zamahom. Omahnila je čez mizo in stokala: »Jezus, Jezus!« Študent se je zagrizeno branil; ko stekla mačka je z zobmi popadel očimovo roko. Mož je zarenčal, ga dvignil, s sunkom noge odprl vrata in ga treščil v čumnato. Jurij Možina je priletel v kot, butnil je z glavo ob postelj. Zastokal je žalostno in zateglo. Ključ je zarožljajal v vratih. Planil je kvišku in jel razbijati po njih. »Svinja, svinja...« je grgal. Potlej je obnemogel, se vrgel na postelj in se drgetajoč po vsem telesu zagrebel z obrazom v blazine.

(Konec prihodnjič.)

NOCOJ

JOŽA ŠELIGO

Nocoj je velika noč.
Topli vetrovi gredo,
mimo škarp in plotov pojo.
Nocoj je velika noč.

Zamajal se je zvon.
Veter se je naslonil nanj;
od pomladnih pričakovanj
zapel je zvon.

Nocoj je velika noč.
Mimo križa je šla,
v jutru je pot vsa bela bila,
namesto križa na klancu
grm cvetoč.
Nocoj, nocoj je velika noč.

SMRT JURIJA MOŽINE

IVO BRNČIČ

NI se zavedal, koliko časa je preteklo, ko so ga zbudili rahli udarci po durih. Dvignil je glavo in prisluhnil kakor bi se predramil iz težke hipnotične omotice. Glava ga je bolela, šumelo mu je v ušesih in razločno je slišal, kako mu v sencih nabija kri. Desno oko je tonilo v oteklini, ki mu je prizadevala topo, stalno bolečino.

Trkanje se je ponovilo. Šinil je pokoncu. Z brezumnimi očmi je gledal okoli sebe. »Kdo je?« je viknil polglasno.

»Jure, Jure,« je slišal šepetati materin glas tik ob ključavnici. Oddahnil se je. Stopil je k vratom, pritisnil na kljuko. Zaprto.

»Kje je ... on?« je vprašal razburjeno.

»Odšel je.«

»Odpril.«

»Ne morem. Ključ je odnesel s seboj. — Ali hočeš kaj? Skozi okno bi ti dala ... Bi že kako ...«

Preslišal je vprašanje. »Kam je šel?« je dejal.

»V šolo. Da te bo naznanil, je rekel.«

»Kaj? Kaj bo?«

»Da te bo naznanil ...«

Zdrznil se je in dih mu je zastal. »Zakaj?« je kriknil.

»Ne vem. Skušala sem ga pregovoriti, pa me je nagnal ... Ves divji je. Da gre rajši sam povedat, pravi, kakor da bi zvedeli s policije.« Vzdihnila je. »Ta je čisto njegova«, je pristavila.

Roka mu je kakor ohromela padla s kljuke; stal je s povešeno glavo in buljil v tla. »To, to ...« je pomislil, »to je konec.« Zdaj ni več nobenega povratka. Izključili ga bodo. In očim, ta bo v šoli izvedel za izostanke, za slabe ocene, za ves propad zadnjega časa — in ko se

bo vrnil... Ledena zona ga je oblila. »Zdaj,« si je rekel potihoma in poudaril vsak zlog posebej, »zdaj... je... ko-nec.«

»Jure!« je poklicala mati.

Stresel se je, se ozrl okoli sebe s kalnimi, izgubljenimi očmi, ki jim je dajala oteklina na desnem licu čuden, skoraj nečloveški izraz. »Nič, nič«, je dejal hitro. Pomislil je. »Pusti me... Nobene reči mi ni treba.«

Po pretirani napetosti poslednjih dni so mu popustili preutrujeni živci in možgani, po katerih se je še zmeraj pretakal alkohol. Ne, ni imel več moči, da bi počakal na očimovo vrnitev. Ta čas, ko je vodil njegovo ravnanje le zmedeni nagon samoohranitve, ki je videl v očimu največjo nevarnost, si je mogel Jurij Možina vendar jasno predstavljati življenje, ki ga je čakalo v domači hiši po vsem, kar se je bilo pripetilo. In ko ga je zopet jedko zaskelilo in se je znova spomnil svoje bolezni, se je vsa njegova zavest spremenila v eno samo misel: beg.

Planil je od vrat, ni več slišal materinih klicev. Že se je hotel zavihteti skozi okno, a je nenadoma obstal. Z izrazom naporenega preišljevanja je strmел v tla; mišice v njegovem obrazu so nervozno drgetale. Oči so mu temnele in niso mogle niti za hip obstati na posameznem predmetu. Čudna, topa prekanjenost mu je skrivila poteze v harlekinsko grimaso.

»Mati!« je zaklical.

»Kaj je?« je rekla zaskrbljeno.

»Nič... ničesar mi ni treba, mati, veš... Nič ne skrbi zame. Kar delaj, kar se ti zdi... Mene pa pusti... Spal bom...«

Trenutek je molčala. Slišal je, kako je vzdihnila. »Prav, pa spi«, je dejala.

Počakal je, da se je oddaljila. Zadrževal je dih. Potlej se je oprezno splazil k omari. S tatinsko pazljivostjo in prisluškujoč pri slehernem ropotu je izvlekel predal. Brskal je po perilu in cunjah, našel je ključ. Tiho je ž njim odprl drugi predal. Očimova debela, rdeča listnica je ležala povsem na vrhu. Z mrzlično naglico je listal med papirji. Našel je en sam tisočak. Dolgo ga je neodločno tehtal na dlani. Še enkrat je preiskal listnico, ali manjšega denarja ni našel. Nato je naglo potisnil bankovec v žep in tiho stopil k oknu. Hiša je ležala v pobočju, iz svoje sobe je lahko prišel zložno na vrt, tu pa je bil skok tvegan. Nekaj časa je meril višino. Hipoma se je odločil, stopil na ozki nadzidek pod oknom, se oprijel žleba in zdrknil navzdol. Obstal je na gredi z razprskanimi rokami in razcefrano hlačnico. Še enkrat se je ozrl in v njegovem pogledu ni bilo ta trenutek nobene jasne misli več.

★

Zarana, ko se je kdove zakaj spričkal s pijanci in jih zapovrstjo obmetal s prostaškimi psovki, ko mu je nazadnje postalo slabo in je brez moči obležal ob mizi, so ga hoteli vreči iz gostilne. Upiral se je z otročjo, trmasto ihto. Zavaljen možakar je kričal z nadušljivim glasom: »Ven! Ven barabo! Mene bo zmerjal... tak-le...« Ko ga je hotel natakati dvigniti izza mize, je Jurij Možina nenadoma izbruhnil v pijan, nervozen jok. »Kaj se bojite, če se cmeri! Pa naj sel« se je za-

dirčno usajala zmršena, utrujena gostilničarka. »Vina mu nisem hotela več dati, pa se začne dreti nad mano... Vesel naj bo, če ga v šoli ne prijavimo — sam je gobeždal, študent je...« Poslednji pijani in pol-pijani gostje so se zbirali okoli njega, povpraševali, zbijali šale in zmerjali. Nekaterim se je smilil in so se potegnili zanj. Užaljeni debeluh je še zmerom zahteval, da ga poženejo na cesto. Nekdo je vpil: »Po policaja! Po policaja!«

In ko je Jurij Možina sredi dima in zgodnje jutrnje svetlobe, ki je slepeče vdrla skozi odprta vrata v zasmrajeni prostor, slednjič res zagledal temno uniformo, ki je za trenutek pritegnila nase pozornost ljudi okrog njega, je skočil pokonci in gledal nekaj hipov okoli sebe, da je bilo videti, kakor da bo zdaj zdaj začel vpiti ko norec; potuhnil se je, se neopažen zrinil za hrbti ljudi, ki so vseprek govorili v stražnika, planil je na cesto. Ena sama misel, ki se je zavedel skoraj kakor telesne bolečine, je pretresala njegov oslabei razum:

»Zdaj! Danes!«

Zbežal je in pretekel dve, tri ulice. Naposled mu je zmanjkalo sape, pričelo ga je zbadati v prsih; postal je in hodil korakoma. Glava ga je neznosno bolela. Sključen in upadel je dolgo taval z rokami v žepih, s sklonjeno glavo in neprisebnimi očmi.

Mesto se je prebujalo; zadeval se je v ljudi, ki so s sledovi spanca na obrazih hiteli kdove kam. Ceste so bile polne odmevov nerazumljivih, presekanih zvokov in neštevilnih korakov, ki so neprestano udarjali po tlaku in mu čudno zveneli v ušesih: Taktaktaktak... taktaktaktak... Nerodni, majhni tramvaj se je z oglušujočim ropotom primajal iz ozke, temne ulice. Nenadoma je Jurij Možina nagonsko odskočil: glasen krik in srdita kletvica sta ga oplazila ko bič; tik pred seboj je zagledal dve spenjeni konjski glavi s toplimi, puhajočimi nozdrvmi in velikimi, svetlimi očmi; voznik, ki je stojé na vozu z vso težo svojega telesa vlekel za povodce, je razburjeno kričal:

»Prekleti poba, ali nimaš oči!«

Jurij Možina je gledal prestrašeno in nejeverno; zardel je, zamomljal nekaj sam pri sebi in se obrnil. Ujel je začudeni pogled človeka, ki se je ustavil pred njim, v zadregi umaknil oči in s sklonjeno glavo odšel.

Zaposleni in nagli ljudje so s hrupom odpirali trgovine. Jurij Možina, čigar obličje je dobilo mučen izraz naporenega boja z neko krčevito mislijo, je obstal pred izložbo s sladkarijami in raztreseno strmел skozi steklo, ki ga je orosil njegov dih. Le pomalem se je zavedel tega, kar je gledal. Začel je stikati po žepih. Nato je vstopil.

»Prosim... dajte mi piškot«, je dejal z odsotnim, globoko zamišljenim obrazom.

Prodajalec je usločil obrvi. Uslužno je vprašal: »Prosim? Piškot?«

»Da, da, piškot.« — »Koliko, prosim? Kilo, pol kile?«

Študent ga je pogledal in zardel. »Da, da, saj res«, je zinil in pomislil. »Ee... pol kile.«

»Tako«, je rekel prodajalec, ko mu je ponudil zavitek. »Še kaj, prosim?«

»Še... še... vrvico, prosim«, je dejal Jurij Možina ne da bi količkaj izpremenil držo in izraz.

Oni ga je ostro premeril. »Vrvico?« je zategnil in se komaj opazno nasmehnil. »Pri nas pa nimamo vrvic.«

»Nimate?« je polglasno rekel fant in gledal v tla. Obrnil se je in brez pozdrava odšel.

Kupil je vrvico. Potlej je dolgo taval po mestu. Zašel je v predmestje in zavil mimo cerkve čez kameniti most s kipom svetnika. Tam, kjer je pustilo podeželje na umiku pred rastočim mestom med prvimi travniki nekaj starih, kmečko zidanih hiš in razpadajočih gospodarskih poslopij, je zlezal v samotni, zapuščen skedenj. Tipal je v zatohli poltemi, našel trhlo lestev in se vzpel na podstrešje. V kotu je ležal otep gnile slame. Sédel je in dolgo strmел v temo. Potegnil je vrvico iz žepa in jo sukali med prsti. Obraz se mu je skremžil kakor na jok, zagrabil se je za glavo in omahnil na komolce. Še tisti hip ga je premagala smrtna utrujenost, v kateri je zamrl poslednji utrip volje in zavesti. Zgrudil se je, zamrmral nekaj nesmiselnih besedi, vzdihnil z izrazom neskončne žalosti in onemoglosti ter se pogreznil v spanec, ki je bil podoben nezavesti.

Najprej so bili samó nekakšni črni, oljnati valovi, na katerih se je počasi dvigal in padal, se krčil in iztezal, kakor bi bilo njegovo telo iz gumija. Nekaj ga je silno bolelo in on je potihoma prosil: »Ne več, ne morem, prosim, ne...« Potlej se je vse izpremenilo, videl je samega sebe ležati v temnem kotu čumnate, očimov glas je velel grozeče: »Kradel je, zapreti ga je treba!« Šterk in Bajt sta govorila nekaj nerazumljivega, kazala nanj in se smejala, nekje je med razsajanjem pijancev vreščal gostilniški gramofon. Mati je stopila predenj, bila je prosojna in bela, mlada kakor nekoč; zastokal je — a mahoma ni bila več mati, ampak točajka, pri kateri se je bil okužil. Zbežal je, z nenaravno počasnimi, filmsko grotesknimi kretnjami (kakor bi samega sebe gledal skozi časovno lečo) je prihuljeno tihotapil po nekakšnih temačnih hodnikih. Bolestno se je trudil, da bi se zavedel, kje je, topo občutje krivde ga je davilo. Hipoma je spoznal, da je v šoli, pred konferenčno dvorano. »Tukaj, tukaj je,« je slišal samega sebe, »zdaj se bo vse popravilo!« Hotel je vstopiti, pa ni mogel. Spomnil se je, da je vlomil v očimov predal, in če je izprijenec in tat, da lahko vlomi še tu. Pritisnil je na duri, ki se dolgo niso vdale, dokler se ni iznenada nekaj podrlo in je padel v sobano. Hrum je ko blaznež begal po hodnikih. Skril se je za omaro, bil je čisto majhen in je čakal. Gledal je velikansko eliptično mizo, omare, obešalnike, police, predalnice — vse je bilo kakor v resnici. Naenkrat je držal v roki katalog in tam je bilo zapisano, da je izključen. »Iz-klju-čen«, je ponavljal. A tedaj so se oglasili odnekod tihi koraki; kakor pritajeno drsanje zverskih šap so prihajali bliže in bliže, šum je rasel, rasel. Odprl je usta, krik mu je zadrgnilo v goltancu. Nato je hipoma treščil ob duri, se odbil ko žoga in planil v temo. Ondi so ga hotele zgrabiti nekakšne roke, on pa ni mogel z mesta, hotel je vpiti, vpiti, pa je samó hlatal in zijal in odnekod so padali kriki ko streli iz pušk: »Vlomilec! Vlomilec!«

Pridušeno je jeknil in skočil pokonci s strašočim odmevom lastnega stoka v ušesih. S ceste onstran travnika se je oglašal pojemajoči ropot voza, ki se je v diru oddaljeval, nekje se je usajal robot moški glas. Resničnost se je še stapljala z dojmom blodenj v prepadeno zmedenost. Nekaj trenutkov je ves bleđ zrl okoli sebe, živčno trzanje mu je spreletavalo obraz. V kotu je zaropotalo, zdrznil se je in skoraj zavpil, potem šele se je domislil, da je bila mačka ali podgana. Trudno si je šel z dlanjo preko čela. Srce mu je razbijalo, da je čutil, kakor bi mu sililo v grlo. Mrak mu je v kolobarjih plesal pred očmi. Trepetaje je tipal okrog sebe in trudoma zlezal iz skednja; neprestano se je plašno oziral, zeblo ga je, da je šklepetal z zobmi.

Za Golovcem je počasi vzplaval velik, krvav mesec; žalostna, zamolklo rdeča svetloba je polagoma pronicala skozi črne krošnje na pobočju, se tiho borila s sencami, ki so se umikale v globeli in puste ulice, se prelivala v srebrno sijanje in posipala z motnim prahom odsevov mestne strehe; in čim više se je dvigal mesec, tem tiše je bilo in tem bolj je bil človek sam.

Domača hiša je stala pod Gradom v rebri; zadaj so bile grede in majhno dvorišče, drvarnica se je že naslanjala na živo skalo, ki je kipela v temo. V kuhinji je gorela luč.

Približal se je po prstih, pesek mu je škrtal pod nogami. Plaho se je oziral. Ustavil se je pred vrati, dolgo je stal nepremično in sunkoma sopel. Nazadnje je stopil k zidu, se oprijel žleba in se z naporom vzpel na napušč, ki je tekkel pod pritličnimi okni okoli hiše. Pogledal je v kuhinjo.

Mati je naslonjena na komolce slonela ob štedilniku. Z brezizraznim, srepim pogledom je zrla predse. Luč ji je poševno padala na obraz in poglobljala gube okrog ust in oči, izbočene ličnice so ostro izstopale iz starikavega, udrtega obličja. Gledal je in skorajda ni več dihal; tiho je stal, noge so mu v nerodni drži drgetale. Okno je bilo priprto; s krčevito opreznostjo, vsak čas pripravljen, da bi planil in zbežal, je pritisnil na oknico. Nalahno je zacvililo v tečajih, njemu pa je pot stopil na čelo. Mati se ni premaknila. Videl je, kako je rahlo zavelo skozi okno, kako se je zganila zavesa, plamen petrolejke, okoli katere se je v neskončnih, hitrih krogih sukala zbegana večča, je neznatno vzplapolal.

Že je odprl usta. Tedaj so se izza vogla oglasili znani, odločni koraki; ključ je zarožljajal v hišnih vratih, iz veže je bilo slišati pohrkavanje in drsanje čevljev in očim je vstopil.

Jurij Možina se je sklonil, odrevenel in skrčen v dve gubé obvisel pod oknom. Nobene moči ni več čutil, lasje so se mu vsipali na potno čelo, srce mu je razbijalo, čakal je kakor priklenjen.

Iz kuhinje dolgo ni bilo slišati nobene besede. Očim je v pozdrav nekaj zamrmral in je z glasnimi koraki, iz katerih je odmevala jeza, odšel v sobo, kjer je hrupno nekaj prekladal. Čez čas se je vrnil, razdraženo odrinil stol in sédel. Zasopel je iz polnih pljuč in s prsti pobobnal po mizi.

»Daj večerjo«, je rekel osorno.

Mati še vedno ni izpregovorila. Fant pod oknom je slišal žvenket krožnikov, vroči pljusk tekočine in potlej očimovo srebanje; jedel je hitro kakor zmerom in razločno je bilo slišati hrskanje v njegovih močnih čeljustih. Do vseh podrobnosti si je Jurij Možina predstavljal prizor: očim sedi na svojem navadnem mestu s hrbtom proti oknu, z zgrbančenim obrazom piha v žlico, z levico drobi kruh; ogenj tiho mrmra v štedilniku, ura monotono tiktaka na steni, petrolejka se oglaša s pritajenim, enakomernim cviljenjem; mati stoji s povešenimi rokami ob štedilniku.

»Preklete«, je zdajci zagodrnjal očim. »Zmeraj je vse vrelo na mizi, da si človek vsa usta opari.«

Odrinil je krožnik, hrupno odložil žlico, sikaje potegnil zrak skozi stisnjene zobe (pri tem je skrivil usta na stran, da se mu je naježila polovica brk, si je predstavljal fant pod oknom), se useknil, stopil k omari in stikal po predalu, si urezal kos kruha in odšel v shrambo.

»Kje imaš gnjat?« je vprašal.

»V kotu na levi, na polici«, je rekla mati brezbarvno.

Očim se je vrnil in Jurij Možina je slišal, kako se je razkoračil in se zazibal na petah.

»Kaj pa je?« je dejal čez trenutek. »Se že spet kisaš?«

Molk. Nato je mahoma pretrgalo tesnobno tišino razburjeno sope-nje, miza je zaškripala pod pritiskom in mati je zadušeno, bolešno jeknila:

»Pusti roko! Pusti me!«

»Ne trpim, slišiš, ne trpim, da se cmeriš zaradi tistega falota. . .« je očim iztisnil skozi zobe.

Tiho, nevidno prerivanje dveh teles, škripanje podnic, drsanje čev-ljev, sunkovito dihanje, vsi ti pritajeni zvoki so vzbudili v Juriju Mo-žini odurno predstavo nasilja, ki se je dogajalo v kuhinji; polmrtev od strahu je drhtel pod oknom, razganjala ga je brezumna potreba, da bi začel kričati na vso moč, in čutil je, da ga obhaja slabost in da ne bo mogel več dolgo zdržati.

Nenadoma je v kuhinji z glasnim ropotom odletel stol, nekaj je težko udarilo ob zid in mati je znova kriknila z zamolklim, pojemajo-čim glasom:

»Sirovina!«

Očim je grknil nekaj nerazumljivega. Mati je presunljivo zakriča-la:

»Kaj si naredil ž njim, ti, ti. . .«

»Kaj sem ž njim naredil?« je izbruhnil očim in srditost je vse gla-sneje vrela iz njega. »Vprašaj rajši, kaj počne on. . . So mu že za peta-mi. . . popiva in zapravlja. . . tat! V šolo ga sploh ni bilo celo večnost — izključili so ga, da veš! Pa njegove zvezke so mi pokazali. . . moje pod-pise je ponarejal —«

»Če si kaj naredi, boš ti kriv. . .« je zavpila.

»Molči!« se je zadr. »Prijavil sem ga zaradi tatvine, pa amen! Ta-tov ne bom redil! V ječo spada pa v poboljševalnico! Jaz ga več ne

poznam... Če mi... če mi (se je jel zapletati od togote)... če mi pride v pesti —«

»Niti dotaknil se ga ne boš več!« je zavpila in glas se ji je rezko trgal v krčih. »Ti si vsega kriv, ti, ti...«

Očim je zaklel, planil naprej — a je obstal ko ukopan.

Ta hip je pogledal v kuhinjo Jurij Možina, ki se je bil ves čas kakor lunatik počasi dvigal čez okenski rob. Neznansko kratek, a vendarle neskončen trenutek sta se gledala mož in študent. Fantovo popolnoma belo, brezkrvno obličje, na katerem so se risali ko krvave maroge rumeni odsevi petrolejske luči, se je naslanjalo na okenski okvir, da je bilo videti, kakor bi ne bilo telesa pod njim; na črnem ozadju teme je bila ta glava en sam krč, iz katerega je fosforno plamenel samó njegov brezumni pogled, ki je opalil očimove oči in se v istem hipu odbil nazaj. Mož je pobledel in obstal z odprtimi usti.

Morda desetinko sekunde potem, ko so se srečale njegove in očimove oči, je Jurij Možina skočil z napušča na gredo in se v enem samem skoku pognal za vogal. Dva, trije nagli koraki so se oglasili iz kuhinje, okno se je odprlo na stežaj, da so zašklepetale šipe, in očimov močni, le za spoznanje stisnjeni glas je kriknil v temo: »Kdo je?«

Čez čas se je okno trdo zaloputnilo, očim je zamrmral nekaj srditih, nerazumljivih besedi in nato so zaškripala kuhinjska vrata. Jurij Možina se je zagnal čez dvorišče proti drvarnici. Pal je, se pobil do krvi, zastokal nebogljeno ko majhno dete; ujel je leseni zapah, z istim prijemom odprl in zaprl rešetkasta vrata, in tisti trenutek, ko je stopil očim skozi hišne duri, je počenil za skladovnico drv in se potuhnil v mraku.

Očim je z glasnimi, odločnimi koraki obšel hišo in krenil proti drvarnici. Jurij Možina je zadržal dih; v temi je medlel od strahu. Mož je vstopil, lahko bi se bil dotaknil fanta, ki je čepel za njegovim hrbtom. V kotu je zaropotalo, velika, lisasta mačka je šinila skozi vrata. Očim se je ozrl, zamahnil z roko, polglasno zaklel in odšel.

Jurij Možina se je počasi dvignil in je dolgo stal v togi, negibni vzravnanosti. Potem se je skoraj opotekel iz svojega kota. Zdaj ni več dihal, le sapo je lovil, kakor bi bil iz višine treščil na hrbet. Z obema rokama se je zagrabil za glavo in zategli, ničemur podobni glasovi so se jeli trgati iz njega.

Nekje je besno lajal pes, iz daljave mu je čudno in žalostno odgovarjalo. V kotu je škrabljala podgana. Rahel veter je zdaj pa zdaj zašelestel v listju dreves, ki so plezala v pobočje. Jurij Možina je vročično tipal v mraku; izvlekel je iz ropotije samokolnico in jo prislonil ob steno. Potegnil je iz žepa tisto tenko, skorajda smešno tenko vrv, zlezal na samokolnico, zvezal vozeli okoli trama. Delal je s hlastno, divjo naglico; še zmeraj je ihtel. Postopoma ga je zajemal čuden občutek breztelesnosti samega sebe in vsega, kar je bilo okrog njega. Bilo mu je, kakor da te potne roke, ki zvijajo vrv, niso njegove, kakor da živi njegov glas sam zase, kakor da se je njegova zavest izselila iz telesa. Še bolj prepaden je napravil zanko in si jo nataknil za vrat.

Pes za ograjo se je vzpenjal in je rjovel. Nekje se je odprlo okno, dremav moški glas se je hripavo zadiral: »Prekleti pes, mir!« Trd pred-

met je treščil ob tla, žival je zaječala in je utihnila. Samó še veriga se je s tihim rožljanjem vlekla po pesku.

Mesto je bilo oblito od mesečine. Bela, slepeča luč se je ko mleko pretakala po strehah; zvoniki in kupole so alabastrsko blesteli. Daleč za zadnjimi naselji je ležala ravnina kakor neskončno belo morje. Dodela zadaj, tik pod obzorjem, ki je v ogromni tihoti črnomodro in zvezdnato slonelo nad pokrajino, so stale planine in so bile videti ko daljni otoki.

V daljavi je udarila ura; bronasti odmev je težko zavaloval nad mestom. Potem spet mir, brezdanja tišina.

Jurij Možina je z nogo izpodnesel samokolnico in obvisel. Tista tenka, skorajda smešno tenka vrv se mu je zarezala v vrat do kosti. Strahovito je spačil obraz. Preden je otrpnil, je nekaj sekund z divjo močjo tolkel okoli sebe, da so letele trske od lesenih latnic.

LITERARNI PROFIL KARLA ČAPKA

Delo Karla Čapka je po svojih stilnih in miselnih kvalitetah značilen izraz češke sodobnosti. Ta pisatelj nikakor ni najtipičnejši češki pripovednik in dramatik, čeprav ga evropski kulturni krogi priznavajo za predstavitelja češkega slovstva. Durychova ali Vančurova proza utegne biti bližja narodnemu značaju, zato je pa Čapek značilnejši za prevladujoče plasti današnje češkoslovaške družbe in bližnji zapadnoevropski civilizacijski formi. Karel Čapek ima v češki literarni sodobnosti podobno mesto kakor Romain Rolland v francoski, pri čemer seveda ne primerjamo dela in idej, marveč samo reprezentativno mesto, ki sta ga oba raznorodna pisatelja zavzela po zaslugi evropske problematike v svojem delu.

Karel Čapek je koreniti pisatelj češkoslovaške demokracije in njenega civilizizma. Epik, dramatik, esejist in publicist njegovega kroja lahko uspeva samo v podnebjju politične svobode; komaj si lahko mislimo, da bi se mogle podobne kvalitete razviti v usmerjenem slovstvu ali pod pritiskom kakršnikoli socialnih naročil. V Čapku še zveni melodija evropskega liberalizma. Toda njegov liberalizem je daleč od lahkotnega gesla klasičnega liberalizma: *laissez fair, laissez passer*. Čapku sta oseba in svoboda samo pogoj socialnega napredka in si ju ne more misliti brez odgovornosti. Njemu je svoboda v svojih konkretnih odnosih vedno točno določena.

Demokracija, ki je dobila v Čapku tako značilnega izpovedovalca, ni samo državnopravna in politična forma, marveč je dinamična in tvorna tudi na drugih področjih. Je izraz splošne češkoslovaške vere v človeka in v svobodo. V nji ni ne revolucionarnega ne etatističnega mysticizma: socialni in politični instinkt sta racionalizirana. Čapkov tvorni talent se je razvijal v tesni sovisnosti z vsem vzgonom in plodnim nemirom tiste češke družbe, ki je videla v narodovem osvobojenju in v državni nezavisnosti uresničenje svojih vzorov in nove pogoje nadaljnjega razvoja. V današnji evropski literaturi je malo tako pozitivnih primerov konformizma med pisateljem in državo (v državno idejnem smislu), kakor je primer Karla Čapka. Toda ta konformizem je demokratičen, t. j. svoboden,